

Justitiële verkenningen

24e jrg., nr. 6, juli/augustus 1998

Vroegcriminele carrières

Voorwoord

Voor criminologen is het begrip criminele carrière nog altijd fascinerend. Hoe lang duurt een loopbaan? Om welke leeftijdsgroepen gaat het? Hoe vaak is men betrokken bij criminele activiteiten? Beleidsmakers zijn niet minder geïnteresseerd in criminele carrières. Nog altijd hebben zij te maken met het gegeven dat een relatief kleine groep van veelvuldige recidivisten verantwoordelijk is voor een onevenredig groot aantal ernstige misdrijven.

'Criminele carrière' is een wat moeizaam begrip. Eigenlijk zou men alleen over een carrière kunnen spreken als mensen opeenvolgende 'progressieve' stadia in hun leven doorlopen die op elkaar aansluiten. Maar een criminele loopbaan verloopt niet gauw langs die lijnen. Er is niet altijd sprake van sociale stijging; 'succes' biedt nog geen zekerheid. Om zekerheid en een geregeld inkomen te verkrijgen moet men opportunistischer te werk gaan dan bij een normale carrière het geval is. Het is dan ook aannemelijk dat veel criminele carrières zijn opgebouwd uit kortstondige activiteiten die weinig samenhang vertonen.

De wens van Amerikaanse beleidsmakers om beroepsmisdadigers selectief onschadelijk te maken (langdurig opsluiten), bracht ruim tien jaar terug een nieuwe impuls om criminele carrières te bestuderen (zie JV4 1988). Het idee dat zware delinquenten die langdurig achter slot en grendel zitten, geen slachtoffers meer kunnen maken, sprak in Europa echter niet aan. Inmiddels is de context van carrière-onderzoek geheel veranderd. Het gaat er niet meer om beroeps- en gewoontemisdadigers te identificeren, maar om vat te krijgen op het ontstaan en verloop van probleemgedrag van jongeren.

Zoals bekend wordt in alle westerse landen criminaliteit, en met name geweldscriminaliteit, steeds meer door (vroeg-)adolescenten gepleegd. De leeftijdsgroep die het meest in aanraking komt met de politie is in korte tijd jonger geworden: van 15-20 jarige leeftijd ongeveer tien jaar terug tot 13-18 jarige leeftijd nu. De fase van experimenteelgedrag zet kennelijk veel eerder in. Geen wonder dat de interesse van beleidsmakers meer en meer uitgaat naar de vraag wat vroegtijdige interventies in gezin en school kunnen bijdragen aan het voorkomen van vroegdelinquente carrières (zie o.a. JV6 1996).

De inzet van dit nummer is daarmee gegeven: meer zicht krijgen op het probleemgedrag van jongeren, hun onzekerheden en tegendraads handelen, en de rol die de peergroep daarbij speelt. Wat is er eigenlijk bekend over vroege deviante carrières? Welke factoren zijn van invloed op de startfase? Wat is de rol van riskante gewoontes? Welke fases kunnen worden onderscheiden? Beperkt een carrière zich tot een kortstondige fase (gelegenheidscriminaliteit)? Of gaat het om langdurige carrières van een harde kern? Zijn de carrières delictspecifiek zoals velen bij seksuele misdrijven veronderstellen? Of opereren de daders op allerlei fronten (generalistisch)?

In de eerste drie artikelen wordt verslag gedaan van longitudinaal onderzoek onder jongens en jongvolwassen mannen. In de openingsbijdrage brengt prof. R. Loeber op basis van een veelheid van Amerikaanse onderzoeken verschillende ontwikkelingspaden in kaart. Binnen elk van die paden zetten jongens opeenvolgende stappen die uitmonden in steeds problematischer gedrag. Hij onderscheidt drie paden: conflicten met gezaghebbende personen (van opstandig gedrag tot vermijden van controle zoals spijbelen), openlijk probleemgedrag (van pesten tot geweld) en heimelijk probleemgedrag (van liegen tot diefstal). Loeber bespreekt ook de risicofactoren in de persoonlijkheid van het kind, in het gezin, de school en de bredere omgeving. Interventies en hulpverlening kunnen volgens hem het beste gericht worden op het verminderen van die risicofactoren.

Op basis van het onderzoek van J.A. Nijboer en F.M. Weerman moeten de bevindingen van Loeber worden gerelativeerd. De auteurs hebben onder andere onderzocht in hoeverre criminaliteit van adolescenten samenhangt met leeftijd en in hoeverre hun delinquente gedrag over een langere periode stabiliteit vertoont. Ze concluderen dat de toename van leeftijd niet gepaard gaat met een geleidelijke verergering van delinquent gedrag. Een lichte hausse van delinquentie lijkt al plaats te vinden rond de overgang van basisschool naar voortgezet onderwijs. Bovendien bleek er geen sprake te zijn van vaste patronen in de carrières. Delinquentiepatronen vertonen wisselende perioden van activiteit en inactiviteit. Zowel escalatie als afbouw zijn mogelijk. Vaste ontwikkelingslijnen zijn dus

nauwelijks vast te stellen.

E.T.H. Luijpers en prof. W. Meeus hebben onderzocht in hoeverre het theoretische onderscheid tussen delinquentie die over een groot gedeelte van de levensloop aanhoudt en delinquentie die tot de adolescentie beperkt blijft, adequaat is. Personen die aanhoudend delinquent gedrag vertonen, beginnen al met het plegen van delicten tijdens de kindertijd en gaan daarmee door als ze volwassen zijn geworden. Op basis van hun onderzoeksgegevens constateren de auteurs dat deze persistente groep delinquenten - zoals verwacht - meer ernstig en gewelddadig gedrag vertoont. Ook spijbelen, wegloop-gedrag en druggebruik treft men in die groep meer aan. Verder heeft deze groep te maken met veel negatieve life-events, zwakke bindingen met ouders, weinig betrokkenheid bij school en werk, en een laag niveau van zelfcontrole. Uit de discriminant-analyse bleek echter dat het onderscheid tussen de twee onderzochte groepen verbetering behoeft.

H.B. Ferwerda bespreekt - op basis van interviews met personen die veelvuldig in aanraking zijn geweest met justitie - de criminele carrières van allochtone jongvolwassen mannen. De eerste fase van hun carrière vertoont veel gelijkenis: sensatiezucht, geldelijk gewin en aanpassingsproblemen vormen de belangrijkste motieven. Bij de overgang naar een tweede fase blijken riskante gewoontes als alcohol- en druggebruik en gokken een grote rol te spelen. In die tweede fase ontstaan een drietal criminaliteitspatronen: criminaliteit als een last (verslaving; druggebruik), criminaliteit als een soort tweede natuur (onverschilligheid) en criminaliteit als beroep (een welbewuste carrière; opbouwen van een respectabele façade). De mogelijkheid te stoppen met een carrière hangt volgens Ferwerda van twee factoren af: enerzijds de aanwezigheid van sociale contacten en een maatschappelijk perspectief, anderzijds de wil om niet aan verleidingen, riskant gedrag en gemakzucht toe te geven. D.H.J. van Bekkum gaat in op de problemen die adolescenten ondervinden tijdens de transitie naar volwassenheid. In die fase zijn ze bijzonder kwetsbaar en onzeker; ze worstelen met conflicterende loyaliteiten. De sterke innerlijke spanningen fungeren vaak als trigger voor riskant en delinquent gedrag. Volgens de auteur is het zaak dat jongeren hun loyaliteiten proberen te balanceren. Een goed hulpmiddel daartoe is de rite de passage, een transitie-periode in een hechte groep waarbij jongeren elkaar steun geven. Zulke rites de passage zijn echter in een moderne, stedelijke samenleving in onbruik geraakt (de militaire dienst bijvoorbeeld). Het is volgens Van Bekkum zaak om nieuwe rite de passage-programma's te ontwerpen, bij voorkeur in wijken met probleemjongeren, aansluitend bij hun klasse, etniciteit en religie.

Hebben voorgaande artikelen betrekking op jongens, B.J.W. Docter-Schamhardt, M. Grapendaal en N.M. Mertens gaan na of het carrière-verschijnsel zich ook voordoet bij meisjes. Voordat ze daarop ingaan, vestigen de auteurs eerst de aandacht op de omvang en aard van meisjescriminaliteit. Uit de politiestatistiek blijkt dat meisjes verantwoordelijk zijn voor 13,5% van de totale jeugdcriminaliteit. De misdrijven zijn doorgaans minder ernstig dan die van jongens. Ook de mate van recidive is bescheiden te noemen: slechts een getalsmatig kleine groep meisjes komt frequent in aanraking met de politie, en dan gaat het voornamelijk om kleine vermogenscriminaliteit. Op basis van interviewmateriaal hebben de auteurs vervolgens een typologie van delinquente meisjes opgesteld, te weten 'weinig aan de hand'-meisjes, 'risico'-meisjes en 'zeer problematische'-meisjes. De auteurs verwachten dat de kans dat delictgedrag wordt herhaald het grootste is voor de 'risico'-meisjes. Dat heeft vooral te maken met hun meeloopgedrag in de peergroup. Maar omdat deze meisjes zelden het voortouw nemen lijkt de kans op een beroepsmatige criminele carrière gering.

Tenslotte gaat P. van den Eshof in op carrières van zedendelinquenten. Vaak wordt gedacht dat zedendelinquenten gespecialiseerd zijn in seksuele delicten. Maar vele onderzoeken hebben aangetoond dat zedendelinquenten verschillende soorten misdrijven begaan en dat de kans op SPECIFIEKE recidive relatief klein is. Zo kunnen verkrachters in de meeste gevallen niet worden omschreven als typische zedendelinquenten. Verder neemt men vaak aan dat zedendelinquenten een homogene groep vormen. Volgens de auteur is het echter beter onderscheidingen te maken, niet alleen tussen exhibitionisten, verkrachters en pedofielen, maar binnen die groepen ook weer tussen subgroepen. Daarbij dient men rekening te houden met de specifieke deviante seksuele voorkeuren en motivaties van de daders. Op die manier kan men een beeld vormen van bepaalde categorieën van gespecialiseerde zedendelinquenten.